

دانشگاه پیام نور مرکز تهران

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته تاریخ ایران دوره اسلامی

گروه علمی تاریخ

عنوان:

اصطلاحنامه پزشکی بر اساس تحلیل محتوایی و واژگانی کتاب هدایه المتعلمین فی الطب نوشته ابوبکر بخاری

استاد راهنما:

دکتر هوشنگ فسروبیگی

استاد مشاور:

دکتر فرید قاسملو

پژوهشگر:

نساء سادات موسوی زاده

تابستان ۱۳۹۰

شماره
تاریخ
پست
.....

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تصویب نامه

پایان نامه خانم نساء السادات موسوی زاده رشته تاریخ ایران
دوره اسلامی به شماره دانشجویی ۸۷۰۰۰۲۳۱۱ تحت عنوان:
"اصطلاح نامه پزشکی دوره اسلامی براساس تحلیل محتوایی
وواژگانی کتاب هدایه المتعلمین فی الطب"

تاریخ دفاع: ۹۰/۰۶/۲۰ ساعت: ۱۰-۸/۳۰

درجه ارزشیابی: عالی

نمره: ۱۰ (ده)

هیات داوران:

امضاء	مرتبه علمی	نام و نام خانوادگی	داوران
	۱	آقای دکتر خسرو پور	اسناد راهنما
	۱	آقای دکتر قاسم لو	اسناد مشاور
	۱	آقای دکتر طهماسبی	اسناد داور
			اسناد داور

تهران خیابان کریم خان زند،
خیابان ایرانشهر، کوچه
نوشهر، پلاک ۳۳
تلفن: ۸۸۴۹۱۰۵۲-۶۳
دورنگار: ۸۸۴۹۱۰۶۴
www.tpnu.ac.ir
info@tpnu.ac.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به :

پدر و مادر عزیزم

که مظهر سخاوت و صبرند

چکیده

کتاب هدایه المتعلمین یکی از مهم ترین و گرانبهارترین کتب پزشکی به شمار می رود که در قرن چهارم هجری تألیف شده است . و در ردیف قدیمی ترین آثار منشور طبی زبان فارسی قرار دارد . و از این حقیقت حکایت می کند که در یک هزار سال پیش زبان فارسی برای نگارش کتابی در علم طب مایه کافی داشته است و از جهات مختلف دیگر نیز مانند تاریخ طب ، اسلوب نگارش ، لغات علمی پزشکی فارسی و غیره حائز اهمیت می باشد.

در این پژوهش تحلیل محتوایی و واژگانی کتاب هدایه المتعلمین نوشته ابوبکر اخوینی برای تهیه اصطلاحنامه پزشکی دوره اسلامی نیز در نظر گرفته شده است . و اشاره می شود که نویسنده از منابع اصیل در کتاب خود بهره برده و به ترکیب کلمات اصیل فارسی نیز پرداخته است .

محور اصلی این پژوهش رهیافت به سطح روابط معنایی - تاریخی واژگان کهن پزشکی در کتاب هدایه المتعلمین است . به همین دلیل لازم دانسته شد که برای ترسیم فضای کلی تطور دانش پزشکی در تاریخ اسلام (بین قرون ۱ تا ۱۳) هجری و دست یافتن به دانسته های عمیق در این حوزه واژگان فنی و بنیادی این دانش از متون تخصصی تاریخ پزشکی دوره اسلامی استخراج ، بررسی ، تعریف سطح روابط معنایی شده و در نهایت تنظیم الفبایی شود . علاوه بر تعریف نقش این کتاب در تاریخ پزشکی از این نظر که ترسیم کلی تاریخ پزشکی اسلامی با استناد به متون پزشکی کمتر مدنظر بوده ، چنین تحقیقی ضروری می باشد .

واژگان کلیدی : اخوینی - اصطلاحات پزشکی - اندام - بیماری ها - دارو - هدایه المتعلمین .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	فصل اول: ادبیات تحقیق
۴	۱-۱. بیان مسأله و سؤال‌های اصلی تحقیق
۴	۲-۱. سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۵	۳-۱. فرضیه تحقیق
۵	۴-۱. اهداف تحقیق
۵	۵-۱. چه کاربردی از انجام این تحقیق متصور است؟
۶	۶-۱. روش انجام تحقیق
۶	۷-۱. روش و ابزار گردآوری اطلاعات
۶	۸-۱. استفاده کنندگان از نتیجه پایان نامه
۷	۹-۱. ارزیابی منابع
۷	۱-۹-۱. فرهنگ‌ها
۱۰	۲-۹-۱. کتب پزشکی

۱۵	فصل دوم : ابوبکر اخوینی بخاری
۱۶	۱-۲. زندگی و آثار ابوبکر بخاری
۱۹	۲-۲. کتاب هدایه المتعلمین فی الطب
۳۶	فصل سوم : واژگان کتاب هدایه المتعلمین فی الطب
۳۷	۱-۳. فهرست تقسیمات موضوعی و الفبایی واژگان کتاب هدایه
۴۴	۲-۳. تقسیمات موضوعی و الفبایی واژگان کتاب هدایه
۱۳۹	فصل چهارم : فرهنگ اصطلاحات طبی کتاب هدایه المتعلمین فی الطب
۵۹۰	نتیجه
۶۰۲	فهرست منابع

مقدمه

فرهنگ و تمدن اسلام و ایران در بردارنده منابع گران سنگی است که استواری ، پایداری و غنی بودن آنها بی شک استوانه های بی بدیل و تکرارناشدنی تاریخ علم در جهان می باشد . در این میان دانشمندان رشته های پزشکی و دست نوشته ها ، کتب و آثار آنها ویژگی خاصی داشته اند و مسلماً نقش شگرف آن در توسعه و تحول علم پزشکی در جهان انکارناپذیر می باشد . در این میان مکتب طب سنتی ایران ، دانشی است آمیخته با هنر و فراست و ذخیره ای گردآمده از حکمت سرزمین آریا و حکمت یونان .

این مکتب عظیم در دوران شکوفایی تمدن اسلامی و ایرانی به اوج رسید و اکنون نیز توانایی حل معضلات علمی را در عرصه های گوناگون بهداشت و درمان ، با هدف حفظ تندرستی در موقع سلامتی و اعاده آن به هنگام بیماری داراست .

اکنون جامعه پزشکی جهانی به اهمیت روش های طبیعی و مکاتب طب سنتی پی برده است و دانشکده ها و مراکز تحقیقاتی متعددی در نقاط مختلف دنیا به کار تحقیق و به کارگیری روش های مختلف که دارای سابقه علمی و تاریخی هستند مشغول می باشند . گسترش فوق العاده طب سنتی نهایتاً به گرایش روزافزون پزشکان و محققان ایرانی و سایر نقاط جهان در شناخت مبانی طب سنتی منجر گردیده است .

بررسی و کاوش در کتب کهن طب سنتی موجب شد تا قدمی هر چند ناچیز در این باره برداریم و در این راستا در قالب یک اصطلاحنامه به تحقیق در نخستین کتاب ارزشمند و کهن پزشکی فارسی قرن چهارم هجری پرداخته شود .

چرا که فرهنگ ها و اصطلاحنامه ها نیاز مبرم جامعه امروز است . هر چند علاقه به معنی شناسی و ریشه شناسی به قرن ها قبل بازمی گرد و بسیار پیچیده است و نخستین بحث جدی در این زمینه در یکی از مکالمات افلاطون بنام کراتیلوس دیده می شود اما پاسخگویی به این نیاز راه گشای ما در این تحقیق خواهد بود و تلاش می شود ضمن استفاده از منابع مستند به تدوین این اصطلاحنامه به عنوان کلیدی برای ورود به دانش طب سنتی پردازیم .

مبنای پژوهش حاضر کتاب هدایه المتعلمین است و این پایان نامه در چهار فصل تنظیم گردیده است. فصل اول ؛ ادبیات تحقیق ، فصل دوم ؛ زندگی و اثر ابوبکر بخاری یعنی کتاب گرانقدر هدایه المتعلمین که در آن نویسنده پا را فراتر از شیوه تقلید نهاده به مرحله اجتهاد رسیده است . در فصل سوم به تقسیمات موضوعی واژگان کتاب هدایه ، مانند اصطلاحات ، اندام ها ، بیماری ها و داروها بر اساس ترتیب حروف الفبایی پرداخته شده است . و در نهایت در فصل چهارم فرهنگ اصطلاحات طبی کتاب هدایه مورد بررسی قرار گرفته است که مهم ترین فصل این پایان نامه می باشد .

در پایان پس از سپاسگزاری از لطف خداوند متعال از همکاری خالصانه و صمیمانه استادان ارجمند جناب آقای دکتر هوشنگ خسروبیگی و جناب آقای دکتر فرید قاسملو به عنوان اساتید راهنما و مشاور و همکاری فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران ، کمیته فرهنگ و تمدن اسلام و ایران ، شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکر می نمایم .

تابستان ۱۳۹۰

نساسادات موسوی زاده

فصل اول :

ادبیات تحقیق

۱-۱. بیان مسأله و سؤال های اصلی تحقیق :

یکی از دانش های پیشرفته در جهان علم طب بوده است که پزشکان در این زمینه در عرصه های گوناگون علم طب فعالیت داشتند . برای ترسیم فضای کلی تطور دانش پزشکی در تاریخ اسلام (بین قرون اول تا سیزدهم هجری) و دست یافتن به دانسته های عمیق در این حوزه لازم است تا واژگان فنی و بنیادی این دانش از دل متون تخصصی تاریخ پزشکی دوره اسلامی استخراج ، بررسی ، تعریف سطح روابط معنایی شده و در نهایت تنظیم الفبایی شود . بر این اساس لازم است اهم متون پزشکی دوره اسلامی استخراج واژگان شده و روابط معنایی آنها تعریف شود . یکی از مهم ترین این متون کتاب هدایه المتعلمین است . با این مقدمه ، با ذکر اینکه هدف پژوهش استخراج واژگان پزشکی دوره اسلامی بر اساس کتاب فوق است . پاسخ به سؤالات زیر نیز مطمع نظر است .

۱. آیا تنظیم سطح روابط معنایی - تاریخی واژگان کهن پزشکی در کتاب هدایه المتعلمین امکان پذیر است؟

۲. واژگان کهن پزشکی در کتاب هدایه المتعلمین در چه مجموعه هایی قابل تبیین است؟

۲-۱. سابقه و ضرورت انجام تحقیق :

در خصوص کتاب هدایه المتعلمین پژوهشی به اهتمام دکتر جلال متینی از طرف انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد در سال ۱۳۷۱ به چاپ رسیده است .

در زمینه فرهنگ اصطلاحات پزشکی در متون تاریخ پزشکی می توان به فرهنگ های تخصصی واژگان پزشکی ، کتاب منصوری ، فرهنگ تاج بخش ، فرهنگ اصطلاحات طبی محمدتقی میر و غیره اشاره کرد .

پیش از این نیز پایان‌نامه‌ای به منظور استخراج و بررسی واژگان پزشکی در کتاب الاغراض الطیبه اثر سید اسماعیل جرجانی توسط خانم عسگری انجام شده است که می‌تواند الگویی برای پژوهش موجود باشد .

علاوه بر آن پایان‌نامه‌ای نیز به منظور شرح مصطلحات پزشکی در کتاب هدایه المتعلمین در دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن توسط خانم رضانی انجام شده است . همین پژوهش حاضر می‌تواند به عنوان مکمل پایان‌نامه‌های فوق‌تلقی شود . بر همین اساس با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی در عرصه تعریف روابط معنایی و بررسی تاریخی از متون مهم پزشکی دوره اسلامی به جز پایان‌نامه فوق‌انجام‌نشده ، تحقیق حاضر پیشینه‌ای ندارد. در جهت ترسیم نقشه کلی تاریخ پزشکی اسلامی با استناد به متون پزشکی چنین تحقیقی ضروری است .

۳-۱. فرضیه تحقیق :

۱. واژگان پزشکی در کتاب هدایه از روابط معنایی مشخصی بر اساس دانش پزشکی اسلامی برخوردار است .

۲. به نظر می‌رسد واژگان پزشکی مندرج در کتاب هدایه قابل تفکیک به چند مجموعه معنایی مشتمل بر داروها، بیماری‌ها ، ابزار ، اصطلاحات و اندام‌ها است .

۴-۱. اهداف تحقیق :

۱. تحلیل محتوایی کتاب هدایه المتعلمین

۲. ترسیم روابط معنایی واژگان پزشکی کتاب هدایه

۳. بررسی آماری - محتوایی واژگان پزشکی دوره اسلامی بر اساس کتاب هدایه

۴. تحلیل محتوایی کتاب هدایه نوشته ابوبکر نجاری به عنوان یکی از امهات متون پزشکی دوره

اسلامی

۵. بررسی تاریخ پزشکی دوره اسلامی در قرن ۴ (هنگام تألیف هدایه المتعلمین)

۵-۱. چه کاربردی از انجام این تحقیق متصور است؟

- برداشتن گامی در جهت تهیه اصطلاح نامه تاریخ پزشکی دوره اسلامی

- تهیه فهرست واژگان پزشکی کتاب هدایه المتعلمین

- تعریف سطح روابط معنایی واژگان پزشکی کتاب هدایه المتعلمین؛

پس از استخراج واژگان پزشکی، تعریف روابط معنایی واژه ها با استناد به کتاب هدایه و سایر فرهنگ ها و کتاب های تخصصی پزشکی انجام شده است تا سطح روابط معنایی واژه ها مشخص شود.

۶-۱. روش انجام تحقیق:

توصیفی، مبتنی بر استخراج واژگان پزشکی و مجموعه سازی واژگان بر اساس مطالعات تاریخی؛ در این پایان نامه پس از روشن شدن معنای هر واژه به استناد متن هدایه در راستای انطباق معنای آن واژه با سایر کتب و فرهنگ ها تلاش شده است. تا فرضیه های مطرح شده در قالب جداول و نمودارها پاسخ داده شود.

۷-۱. روش و ابزار گردآوری اطلاعات ؛

مطالعات تاریخی ، استخراج و معناکوی اصطلاحات به استناد کتاب هدایه و سایر فرهنگ ها و کتب مربوطه انجام شده است .

۸-۱. استفاده کنندگان از نتیجه پایان نامه ؛

موسسات پژوهشی مرتبط با تاریخ پزشکی و تاریخ علوم از جمله :

- پژوهشکده علوم

- پژوهشکده علوم پزشکی

- دایره المعارف بزرگ اسلامی

- دانشنامه جهان اسلام

- کمیته فرهنگ و تمدن شورای عالی انقلاب فرهنگی .

۹-۱. ارزیابی منابع :

در ارزیابی منابع به برخی از کتب که در این پژوهش اهمیت بیشتری دارند می پردازیم .

۹-۱.۱. فرهنگ ها

استخراج معانی واژگان به طور عمده بر فرهنگ ها و لغت نامه ها متکی بود . فرهنگ ها و لغت نامه های مورد استفاده در دو مجموعه قابل معرفی هستند . مجموعه فرهنگ ها و لغت نامه های عمومی و فرهنگ های تخصصی . در این میان اثر ارزشمند دهخدا حائز اهمیت ویژه است .

لغت نامه دهخدا

لغت نامه بزرگ دهخدا که در ۱۷ جلد به چاپ رسیده است شامل شرح و معنی واژگان آثار ادبی و تاریخی زبان فارسی است . این لغت نامه ، بزرگ ترین و مهم ترین اثر دهخدا است ، که بیش از ۴۰ سال از عمر او ، صرف آن شد . لغت نامه دهخدا ، معانی ، تفاسیر و شروح تاریخی بسیاری از واژه های عربی را نیز داراست . لغت نامه بزرگ دهخدا شامل بخش بزرگی از واژگان ادبی زبان فارسی ، با معنای دقیق و اشعار و اطلاعاتی درباره آنهاست . نیمی از آن اعلام جغرافیایی و تاریخی است و حاوی کلیه لغات فرهنگ های خطی و چاپی فارسی و عربی است . در متن آن بسیاری از غلط های گذشته تصحیح شده است و بسیاری از لغات ترکی ، مغولی ، هندی ، فرانسوی ، انگلیسی ، آلمانی و روسی و دیگر زبان های متداول در زبان فارسی نیز در این فرهنگ آمده است . در فصل پایانی پایان نامه ، استخراج معانی بسیاری از واژه ها به کمک لغت نامه دهخدا انجام شد .

لغت نامه معین

فرهنگ معین یکی از فرهنگ های مهم لغات فارسی است که نویسنده این فرهنگ محمد معین است . و بارها در ایران به چاپ رسیده است . فرهنگ (متوسط) معین شامل ۳ بخش لغات ، ترکیبات خارجی و اعلام آن است که هر کدام از این ۳ بخش دارای مشخصاتی است که فهرست وار به شرح زیر است :

الف) بخش لغات شامل (مواد ، املاء ، تلفظ ، اصل و ریشه ، دستور ، معانی و مفاهیم ، شواهد و امثله ، مترادف و متضاد ، توضیح ، لغات مصوب فرهنگستان)

ب) بخش ترکیبات خارجی شامل (مواد املاء ، تلفظ ، اصل و ریشه ، دستور ، معانی و شرح اعلام ، شواهد ، توضیح ، تواریخ ، نامهای مصوب فرهنگستان) است . به طور کلی با استفاده از فرهنگ معین می توان اطلاعاتی از لغات و اصطلاحات فارسی (ایرانی ، عربی ، ترکی ، مغولی ، هندی و لغات زبان های اروپایی مستعمل در فارسی) اعم از فصیح و عامیانه پی برد و آگاهی از تلفظ ، معرفت بر ریشه و وجه اشتقاق و ترکیبات و ترکیبات کلمات . دکتر محمد معین معتقد است که هیچ فرهنگ کاملی کار یک تن نباید باشد و نمی تواند باشد . معین در فرهنگ خود از ۳۰۰ هزار فیش که با همکاری گروهی از دوستان فاضل و بالغ بر ۴۰۰ دانشجوی در طی ۲۰ سال فراهم کرده استفاده کرده است .

به علت سکتة نابه هنگام معین ، بخش های انتهایی از اعلام نیمه کار ماند که بعدها توسط دکتر جعفر شهیدی تکمیل و به مجموعه اضافه شد . از این لغت نامه در فصل چهارم پایان نامه جهت استخراج معانی واژه ها استفاده شده است .

لغت نامه ناظم الاطبا

فرهنگ ناظم الاطبا در اوایل سده چهاردهم توسط پزشک نامدار و مشهور ، دکتر میرزا علی اکبرخان نفیسی ناظم الاطبا تألیف گشت . این فرهنگ به فرنودسار نیز معروف است . فرهنگ ناظم الاطبا نخستین فرهنگ فارسی است که از حروف لاتین برای نشان دادن تلفظ کلمات (آوانگاری) استفاده کرده است . این کتاب شامل چهار جلد بزرگ و مشتمل بر ۲۶۰/۰۰۰ لغت فارسی و تازی است . از ویژگی های این کتاب این است که بسیاری از واژگانی که در زبان فارسی متداول است -

اعم از تازی ، ترکی ، مغولی ، زبانهای اروپایی و زبان های دیگر و همچنین اعلام تاریخی و جغرافیایی جهان اسلام در این فرهنگ گرد آورده شده است .

فرهنگ ناظم الاطبا در بخش معناکوی واژه ها در فصل پایانی کتاب راه گشا بوده است .

لغت نامه برهان قاطع

برهان قاطع یک واژه نامه زبان فارسی است که در سال ۱۰۶۲ هـ به دست محمدحسین بن خلف تبریزی - متخلص به برهان - در حیدرآباد هندوستان نوشت (برابر با ۱۰۳۰ ش - ۱۶۵۱م) و سعی او بر آن بوده است تا فرهنگش نسبت به فرهنگ های پیشین جامع تر باشد که در مصاحب می گوید در حدود ۱۹۴۱۷ لغت و کنایه و اصطلاح و استعاره مستعمل در فارسی را دربردارد و بار اول در ۱۸۱۸ م . در کلکته و سپس در کلکته و بمبئی و لکهنو و تهران مکررا به طبع رسیده است. در این راستا ، علی اصغر حکمت بنا به چاپ کلکته تعداد لغت هایش را ۲۰۲۱۱ کلمه ذکر کرده است ؛ و جالب آنکه می گوید زبان ها و لهجه های مختلف ایرانی و غیرایرانی در داخل این فرهنگ نقل شده است ، (مانند مصری ، عبری ، سریانی ، ترکی ، هندی ، یونانی ، رومی ، ارمنی ، پهلوی و ...) . که مولف در مقدمه اش می گوید که می خواست « جمیع فوائد جهانگیری ، مجمع الفرس ، سرمه سلیمانی ، صحاح الادویه - حسین انصاری - را که هر یک حاوی چندین کتاب لغات اند ، را به طریق ایجاز بنویسد .»

از این لغت نامه نیز در بخش فرهنگ اصطلاحات طبی جهت استخراج معانی واژه ها استفاده شده است .

۱-۹-۲. کتب پزشکی :

مجموعه دیگر منابع مورد استفاده کتب پزشکی بوده است .

برخی از مهم ترین این آثار که مورد استفاده قرار گرفته اند ذیلاً معرفی می شوند :

قانون در طب ابن سینا

قانون در طب یکی از کتابهای ابن سینا در زمینه پزشکی است که نزدیک به هفتصد سال در مراکز علمی اروپا تدریس می شد . این کتاب به زبان عربی نوشته شده است و در این اواخر عبدالرحمن شرفکندی شاعر ، نویسنده و مترجم گرد آن را به زبان فارسی ترجمه کرده است . این کتاب مهم ترین و مفصل ترین کتاب ابن سینا در طب و از امهات کتب طبی در تمدن اسلامی و از جمله مهم ترین آثار پزشکان دنیای قدیم است . در تمدن اسلامی سه کتاب در شمار مهم ترین کتب طبی پزشکان مسلمان آورده می شود . الحاوی از محمد زکریای رازی ، کامل الصناعه از مجوسی اهوازی و در نهایت قانون ابن سینا . از این میان قانون ابن سینا از حیث غنای مطالب و حسن بیان بر دیگر آثار برتری دارد . کتاب در پنج بخش تدوین شده است : کلیات طب ، ادویه مفرده امراض مخصوص اعضاء ، امراض عمومی بدن و ادویه مرکبه . بر این کتاب شروح فراوانی نگاشته شده است که مهم ترین آنها عبارت اند از : شرح قطب الدین شیرازی - شرح محمد بن احمد امشاطی - شرح فخرالدین رازی - شرح قطب الدین ابراهیم بن علی مصری - شرح علاءالدین بن ابوحزم قرشی - شرح موسی بن یونس .

جهت استخراج معنای واژه ها بخصوص در بخش ادویه مفرده از این کتاب استفاده شده است .

مخزن الادویه

مخزن الادویه کتابی است نفیس در باب مفردات پزشکی که با نثری شیوا و روان به زبان فارسی نگاشته شده است . این کتاب از برجسته ترین آثار محمد حسین عقیلی است که بنا بر گفته مولف گرانقدر آن ، در سال ۱۱۸۵ ق. به دستور استاد خویش به تألیف آن همت گماشت . این کتاب در

۱۴ فصل تنظیم گردیده است . و در آن بیش از ۶۰۰۰ واژه طبی و دارویی به صورت یک فرهنگ بزرگ و تفصیلی مورد بررسی قرار گرفته است . معناکاوی واژه ها در فصل چهارم پایان نامه و مخصوصاً توضیح ادویه مفرده و حب ها و غیره توسط این کتاب صورت گرفته است .

کتاب تحفه المومنین

کتابی در طب قدیم و ادویه و عمدتاً درباره « مفردات پزشکی » به زبان فارسی . نویسنده کتاب میرمحمد حسینی تنکابنی ، معروف به « حکیم مومن » می باشد . این کتاب از زمان نگارش در ۱۰۸۰ هـ ق ، حدود سه قرن از کتاب های مهم پزشکی و اطباء در ایران بود . اکثر مطالب کتاب ، طبی و حاوی بیشترین تجربیات نویسنده و پدرش در نباتات و معجون ها و شربت های متفرقه ، حبوبات ، سفوفات متنوعه ، ادویه مفرده و مرکبه و چگونگی ساخت داروهاست . به همین جهت هر جا که لازم بوده است کاربرد دارویی یک واژه جهت درمان بیماری ها تشریح شود این کتاب مورد استناد قرار گرفته است .

الابنیه عن حقایق الادویه

الابنیه عن حقایق الادویه کتابی است در داروشناسی به فارسی اثر ابومنصور موفق هروی داروشناس ایرانی از قرن چهارم هجری . الابنیه عن حقایق الادویه یکی از قدیمی ترین آثار منثور در زبان فارسی است . نسخه ای از این کتاب به خط علی بن احمد اسدی طوسی شاعر لغوی و ادیب قرن پنجم هجری در وین موجود است . این نسخه ظاهراً قدیم ترین نسخه خطی است که تاکنون به دست آمده است . به نوشته فلوجل مجموع مفردات پزشکی که در آن عنوان شده ۵۴۷ مورد است که بر حسب حروف تهجی مرتب شده (ولی فقط بر حسب حرف اول ، و حرف دوم و سوم در آن رعایت نشده است) . این کتاب را اولین بار زلیگمان در ۱۸۵۹ در وین به طبع رسانید و ترجمه آلمانی آن (توسط عبدالخالق آخوندف) بدون تاریخ در هاله (آلمان) چاپ شد . متن تصحیح

شده کتاب الادویه به کوشش احمد بهمنیار و حسین محبوبی اردکانی در سال ۱۳۴۶ در تهران به چاپ رسیده است . البته در این پایان نامه از فرهنگ داروها و واژه ها یا تحقیقی که دکتر منوچهر امیری در کتاب الابنیه انجام داده ، جهت استخراج معانی واژه ها استفاده شده است .

کتاب حفظ الصحه

کتاب « کفایه العوام فی حفظ الصحه و تدبیر الاسقام » ، حاوی مجموعه اطلاعاتی می باشد که برای حفظ سلامت ، پیشگیری از بیماری ها و مراقبت های ضروری در شرایط عدم دسترسی به پزشک تدوین شده است .

قسم اول کتاب در حفظ سلامت است که شرط اول برای ادامه حیات می باشد و در یازده فصل به بحث در مورد مسائلی که سلامت جسم و عقل انسان به آن وابسته بوده و چگونگی حیات را تحت تأثیر قرار می دهد و می پردازد . و قسم دوم کتاب در ارتباط با تدابیر برای بیماری ها در غیاب پزشک می باشد که در چهار فصل مورد بحث قرار گرفته است و اکثر مطالب مربوط به این بخش از کتاب « حدیث للطیب الجنرال » که فهم آن برای عامه مناسب است اخذ شده و سپس توضیحاتی بر آن اضافه گردیده است . ضمناً فهرست امراض مذکور در این بخش (قسم دوم) در پایان کتاب ضمیمه می باشد . هدف نهایی از تألیف این کتاب بی نیاز نمودن عموم مردم از طبیب نبوده ، بلکه هدف این بوده که راهنمایی مستند در دسترس مردم باشد جهت آنچه که از حوادث و امراض برای آنها پیش می آید و این قسمت از کتاب بر اساس حروف الفبا مرتب شده است .